

RENSKE LEIJTEN

**LEUKER
KIJNNEN
WONNEN
WE HET
NIET
MAKEN**

**Over het toeslagenschandaal
en de vrouw die het aan
het licht bracht**

Voorwoord

‘Je zou hier echt een boek over moeten schrijven!’ zeiden toenmalig *Trouw*-journalist Jan Kleinnijenhuis en ik op een zomerse avond in 2021 tegen Eva González Pérez. Tijdens een etentje in Eindhoven, in de tuin van Eva en haar man Ahmet Gökçe, vlogen de verhalen van de afgelopen zeven jaar over tafel. Belastingdienstmedewerker Joop Hack was er ook bij: de man die, zoals hij zelf altijd zegt, gewoon zijn werk deed toen hij Eva de ontbrekende documenten uit dossiers van de Belastingdienst bezorgde.

Het toeslagenschandaal (ik weiger pertinent het een ‘affaire’ te noemen) laat zich niet makkelijk vangen in één verhaal. Het gaat over mensen en over systemen. Over digitale opsporing en over ambtenaren die besluiten door te procederen tot de hoogste rechter. Er zijn talloze artikelen, beschouwingen en opiniestukken verschenen, debatten gevoerd en documentaires gemaakt over wat er gebeurde in de gezinnen die met stopzetting en terugvordering van kinderopvangtoeslag te maken kregen. Geen verhaal van de getroffen gezinnen is hetzelfde, maar dat het verlies van financiële zekerheid leidde tot onnodig leed in families die tot die tijd hun leven gewoon op de rit hadden, is een constante. Aangrijpende voorbeelden ervan zijn te zien in de documentaires *Alleen tegen de staat* en *Sheila versus de Staat*, beide gemaakt door Stijn Bouma. Een inzichtelijke juridische systeemanalyse werd door advocate Ellen Pasman beschreven in het niet te missen boek *Kafka in de rechtsstaat*. Het perspectief van de Belastingdienst werd al in 2021 beschreven door *De Correspondent*-journalist Jesse Frederik, in zijn boek *Zo hadden we het niet bedoeld* – al gaat dit feitelijk niet over het toeslagenschandaal. Er verschenen rapporten van de Tweede Kamer, de Raad voor

de rechtspraak en de Raad van State met analyses over wat er misging en hoe dat kon gebeuren.

Is dit boek dan nog wel nodig? Is de beschrijving van de ontsporing van de fraudejacht via wetten en digitale profilering, aangejaagd door maatschappelijke en politieke druk, niet allang bekend, bijvoorbeeld via het rapport van de parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag in *Ongekend onrecht*, en het rapport *Blind voor mens en recht* van de parlementaire enquêtemissie Fraudebeleid en Dienstverlening? Is het niet allang bekend dat het toedekken van wat misging maar moeizaam werd doorbroken door de samenwerking van onderzoeksjournalisten, parlementariërs, klokkenluiders en insiders van de Belastingdienst en ministeries? Is er niet al heel duidelijk omschreven dat ouders onterecht het stempel 'fraudeur' kregen – soms door een foutje, vaker door hun afkomst – en dat ze stevast te hard werden aangepakt?

Ja, dat is bekend. Toch kan niet genoeg benadrukt worden hoe ingrijpend, hoe omvangrijk dit schandaal was, en wat de slachtoffers hebben doorgemaakt. Want stond je eenmaal te boek als fraudeur in de systemen van de Belastingdienst, dan stopte alle dienstverlening: informatie of hulp was nergens meer te krijgen. Alle verstrekte toeslagen moesten worden terugbetaald, zónder betalingsregeling op maat, zónder enige coulance met betrekking tot het bestaansminimum. Inboedels en huizen werden verkocht, auto's van de weg gehaald. Onterecht, maar als de Belastingdienst het zegt, zul je wel iets fout hebben gedaan, toch? Mensen die dit trof werden niet geloofd, begonnen aan zichzelf te twijfelen en schaamden zich.

Als de kinderopvang niet betaald kan worden, kunnen kinderen überhaupt niet meer naar de opvang. Kinderen thuis betekent niet kunnen werken. Verlies van werk betekent verlies aan inkomen. Zonder inkomen lopen schulden nog harder op. Zonder inkomen en met schulden verloren ouders hun huis en sommigen ook hun kinderen. Als dominostenen die bleven omvallen. Er bleef niets over van het leven, het werd óverleven.

Toen de Belastingdienst in 2006 de ondankbare taak kreeg om de toeslagen voor zorgpremie en kinderopvangtoeslag (later ook voor huurtoeslag) uit te keren, werd een aparte afdeling opgericht. Toeslagen waren de verantwoordelijkheid van de 'rode' dienst, om geld uit te keren. De oude kerntaak van de Belastingdienst om geld te innen viel onder de 'blauwe' afdeling. Omdat toeslagen een compensatie zijn voor hoge kosten, worden deze uitgekeerd als een voorschot en wordt pas na afsluiting van een jaar beoordeeld of de toeslag terecht is en de juiste hoogte heeft.

Nabetalingen en terugvorderingen zijn in het toeslagenstelsel allebei een loden last: zowel voor de dienst om uit te voeren als voor mensen om terug te betalen. En omdat toeslagen worden uitbetaald voordat vaststaat of iemand er recht op heeft, is het bovendien een fraudegevoelig stelsel. Al vanaf het begin vinden er daarom extra controles plaats bij risicogroepen: mensen bij wie de kans op het niet kunnen terugbetalen of het onterecht ontvangen van toeslagen hoog wordt geacht. Zo zijn mensen zonder adres een risico, of mensen die meerdere kinderen tegelijk aanmelden (tweelingen of meerlingen), mensen die verder van de kinderopvang wonen dan gemiddeld, mensen die hun toeslag gedurende het jaar verhogen of juist verlagen. Mensen met een hoge toeslag in combinatie met een (heel) laag inkomen waren ook een risicogroep.

Controle op de juistheid van aanvragen gebeurt altijd op basis van risico's bij een aanvrager. Een aanvrager van de toeslag krijgt dan het verzoek om aan te tonen dat hij aan de voorwaarden voldoet. Voor kinderopvangtoeslag is dat het hebben van werk, dat de kinderen naar een geregistreerd opvangbureau gaan, dat er niet meer opvanguren zijn dan er in het arbeidscontract staan, een rechtmatig verblijf in Nederland én dat de eigen bijdrage wordt voldaan. Mensen waarvan gedacht werd dat ze onrechtmatig toeslagen aanvroegen kwamen vanuit de blauwe afdeling op een soort zwarte lijst, waar ook andere gegevens op stonden. Vanaf 2009 werd het gangbaar beleid dat de hele toeslag verviel als ook maar aan één van de eisen niet werd voldaan; het voorschot werd dan op 'nihil' gesteld en moest dus worden terugbetaald.

Dit gebeurde niet in alle situaties, maar alleen wanneer de fouten als opzettelijk werden beschouwd. Vanaf 2010 werden gegevens steeds meer gekoppeld, tot werd besloten om met profielen te gaan werken. Zo konden risico's bij de aanvraag en bij controle sneller ingeschat worden. Er kwam een nieuw risicoselectiemechanisme: een algoritme dat in 2013 in werking werd gesteld, een digitaal systeem dat bepaalde wie meer controle kreeg, wie door mocht en wie de toegang tot toeslagen werd geweigerd. Er kwam ook een fraudesignaleringsvoorziening, een lijst waarop signalen over belastingplichtigen werden bijgehouden. Na de Bulgarenfraude (waarbij Bulgaren georganiseerd naar Nederland werden gehaald om ze in te schrijven voor een bankrekening en toeslagen, waar de organisator flink aan verdiende) in 2013 was de stemming en opdracht: nog meer fraude opsporen en geen enkele clementie met de echte fraudeurs.

Dat in 2019 helder werd dat de controlemechanismes waren doorgesloten en de behandeling van groepen mensen onrechtmatig was geweest, kwam door een bijzonder samenspel van journalistieke ont-hullingen en grote druk vanuit de Tweede Kamer, dat het klassieke onderscheid tussen oppositie en coalitie oversteeg. De parlementariërs die veel in beeld waren, Pieter Omtzigt van het CDA, Farid Azarkan van DENK en ikzelf van de SP, ontvingen veel lof voor onze inzet. Ook de journalisten die er dag en nacht mee bezig waren, Jan Kleinnijenhuis voor dagblad *Trouw* en Pieter Klein voor *RTL Nieuws*, zijn gelauwerd met prijzen en werden in 2019 zelfs allebei uitgeroepen tot Journalist van het Jaar. Maar zónder Eva González Pérez was dit niet gebeurd. Iedereen die erbij betrokken was weet zeker: zonder haar onvermoeibare werk was Nederland nooit te weten gekomen wat er gebeurde met onschuldige mensen. Zonder haar waren getroffen ouders bovendien niet gered van hun onterechte zware schuldenlast. Zónder deze Eindhovense advocaat, die aanvankelijk dacht 'even' een paar ouders bij te staan van wie van de ene op de andere dag hun noodzakelijke kinderopvangtoeslag was stopgezet, waren noch de Nationale Ombudsman, noch de Autoriteit Persoonsgegevens aan de slag gegaan. Via Eva

González Pérez werd duidelijk dat het niet om enkele individuele gevallen ging, dat de Belastingdienst níét ‘toch wel’ gelijk had, zoals zo vaak werd gedacht. Eva bracht aan het licht dat er iets structureel miszat in de fraudebestrijding bij Toeslagen. Zij wees onvermoebaar op het onrechtmatig handelen waardoor burgers vogelvrij werden.

Wie is deze vrouw, waarom besloot ze al deze ouders bij te staan, en waar liep ze tegenaan in haar zoektocht naar gerechtigheid? Vanaf 2014 tot op de dag van vandaag staan haar leven én dat van haar gezin bijna geheel in het teken van het toeslagenschandaal. Het gastouderbureau van haar man werd in 2014 aangemerkt als organisator van fraude en alle klanten kregen te maken met stopzetting van hun kinderopvangtoeslag. Waar Eva aanvankelijk hielp bij het opstellen van bezwaarschriften, werd het uiteindelijk een strijd om informatie en uitleg waarom mensen als fraudeur waren bestempeld. Toen bleek dat het bedrijf van haar man als spil functioneerde, raakte de strijd voor het recht van de ouders verweven met de rehabilitatie van gastouderbureau Dadim.

Dadim bracht gastouders en vraagouders samen. Het werkt zo: gastouders vangen in hun huis kinderen op, terwijl de vraagouders werken. Er werd om uiteenlopende redenen voor deze vorm van opvang gekozen. Gastouders zijn bijvoorbeeld flexibeler dan opvangcentra. Als je dienst om half zeven in de ochtend begint, is de reguliere opvang nog niet open. Dat geldt ook voor avonden en weekends. Voor (alleenstaande) ouders met wisselende diensten was gastouderopvang vaak de enige manier om werk en kinderen te combineren. Er werd ook voor gastouderopvang gekozen omdat het beter maatwerk kan leveren aan kinderen die meer zorg of aandacht nodig hebben. De wens om kinderen te laten opvangen door mensen van dezelfde groep, kleur en/of geloof speelde ook een grote rol. Opvang ‘in eigen kring’ werd door vele groepen van de samenleving als fijner en veiliger beschouwd en werd door een politieke meerderheid niet alleen omarmd, maar zelfs gepromoot. Er waren ook politieke partijen die juist via reguliere opvang integratie en taalvaardigheid wilden bevorderen, maar zij vormden een minderheid en verloren dat pleit bij de behandeling

van de Wet kinderopvang in 2005. Nadat de wet was ingevoerd was de gastouderopvang dé bron van een enorme kostenexplosie van de kinderopvangtoeslag. Ook gaf het meer (of: vooral) vrouwen de mogelijkheid om als gastouder te gaan werken en economisch zelfstandig te worden. In 2010 werden de eisen voor gastouderopvang aanmerkelijk strenger. Er kwamen opleidingseisen, veiligheidseisen en eisen ten behoeve van de ontwikkeling van kinderen, zoals de verplichting om gedurende de opvanguren Nederlands te spreken.

Waar velen het opgaven in een conflict met de Belastingdienst/Toeslagen, deed Eva dat niet. Ze won rechtszaken, maar helaas hielpen die haar cliënten geen steek verder. Sterker nog: soms zorgden ze ervoor dat mensen verder in het moeras van regels verdwaalden. Een stevig rapport van de Nationale Ombudsman verdween in de la der vergeten rapporten. Op Kamervragen van Pieter Omtzigt kwam geen antwoord. Eva bleef aandringen, onderzoeken, vragen stellen en kreeg stapje voor stapje steeds meer steun van mensen die óók zagen dat er iets niet klopte. Na vijf jaar strijd ging het parlement in 2019 eindelijk op zijn strepen staan. En zo kwam er vanaf dat jaar van alles in beweging.

Twee jaar later, in januari 2021, stapte het kabinet-Rutte III op vanwege het toeslagenschandaal. In het Spaanse dorp San Martín de Trevejo was hún dorpsgenoot Eva het gesprek van de dag. Zij had de Nederlandse regering laten vallen! Het was landelijk nieuws in Spanje: hoe een Spaanse advocaat door haar vasthoudendheid had aangetoond dat de Nederlandse Belastingdienst tot immorele fraudejacht was vervallen.

Samen sta je sterk. Dat gevoel overheerste tijdens de strijd die gevoerd is om het toeslagenschandaal boven water te krijgen en voor erkenning. Maar iedereen voerde ook zijn eigen strijd. Dit boek gaat over die van Eva. Over haar gezin en haar werk. Over Eindhoven en Spanje, heden en verleden. Over slapeloze nachten en grote offers. Over een bescheiden jurist die vooral niets laat liggen voor morgen wat vandaag ook gedaan kan worden. Over een vrouw die je wilt kennen. Een verhaal dat niet eerder werd verteld.